

АГРАР СОҲАДА КЛАСТЕР ТИЗИМИНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Вахобов Шохжаҳон Валиевич

ТошДУУ

Ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий ишлар департаменти ходими

Аннотация: *Аграр соҳада кластер тизимининг ривожланиши йўллари кўриб чиқилди. аграр соҳада кластер тизимининг жадал ривожлантириши, унинг иқтисодий самарадорлигини ошириши ва қўллаб-қувватлаш хусусиятлари ёритилди.*

Аннотация: *Рассмотрены пути развития кластерной системы в агропромышленном комплексе. Подчеркнуто стремительное развитие кластерной системы в агропромышленном комплексе, повышение ее экономической эффективности и поддерживающие функции.*

Abstract: *The ways of development of the cluster system in the agro-industrial complex are considered. Emphasized the rapid development of the cluster system in the agro-industrial complex, increasing its economic efficiency and supporting functions.*

Таянч сўзлар: *кластер, корхоналар, инновацион фаолият, агросаноат, фермер, технологик занжир.*

Бугунги кунда инсоният ўз ривожланиш тарихида фан-техника тараққиётининг олмашумул натижаларига гувоҳ бўлиб турибди. Инсоният тарихидаги бундай улкан ютуққа сабаб бўлувчи дастлабки омил бу - фан ва таълимнинг ишлаб чиқаришнинг барча соҳалари билан ўзаро уйғунлигининг таъминланишидир. Шу жиҳатдан олиб қараганда фан, таълим ва ишлаб чиқаришнинг интеграцияси табиийки, ўта муҳим ва долзарб вазифалардан бирига айланди. Бу эса ўз-ўзидан илм-фан ва ишлаб чиқариш уйғунлигининг янги-янги шакллари ва кўринишларига эҳтиёжни пайдо қилди. Бизнинг назаримизда, илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг бугунги кундаги энг оптимал (оқилона) ҳамкорлиги (уйғунлиги) бу инновацион кластерлар фаолиятида намоён бўлмоқда. Шунинг учун ҳам бугунги кунда дунё миқёсидаги флагман (байроқдор) халқаро компаниялар (самсунг, аппле, тесла,) ўз ишлаб чиқаришларини кластер стратегияси асосида ташкил қилган.

Ўзбекистон Республикасининг янгиланаётган Конституциясида 67-моддасида “Давлат қулай инвестициявий ва ишбилармонлик муҳитини таъминлайди. Тадбиркорлар қонунчиликка мувофиқ ҳар қандай фаолиятни амалга оширишга ва ўз фаолияти йўналишларини мустақил равишда танлашга ҳақли. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида иқтисодий макон бирлиги, товарлар, хизматлар, меҳнат ресурслари ва молиявий маблағларнинг эркин ҳаракатланиши кафолатланади. Монопол фаолият қонун билан тартибга солинади ва чекланади” деб алоҳида модда киритилиб тадбиркорларнинг манфаатларини давлат томонидан кафолатлаб қўймоқда. Бундан кеелиб чиқиб, шуни айтиш мумкинки аграр соҳада ишлаб келаётган тадбиркорлар келажакда ўз фаолияти давомида ўз мулкидан эркин ва ишончли фойдаланади.

Кластер стратегиясини амалда қўллаш асосида миллий ва минтақавий иқтисодиёт рақобатбардошлигини ошириш ғояси ётади ва унинг қуйидаги устувор жиҳатлари борлигини очиб беради:

- корхона (фирма)лар учун таъминотчиларга, малакавий ходимларга, ахборотларга, хизмат ва таълим марказларига тўғридан-тўғри боғланишлари сабабли меҳнат унумдорлиги ва ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга имкониятлар яратилади

- таълим ва илмий-тадқиқот марказлари янги илмий-услубий ишланмаларни яратиши, уларни қисқа муддатда синовдан ўтказиши, ишлаб чиқаришга жорий этиши учун шарт-шароитлар мавжуд бўлади;

- ишлаб чиқариш илмий изланишлардаги ходимлар ва мутахассислар меҳнатларини кўпроқ рағбатлантиришга ва янги товарларни яратишга имтиёзли шароитлар бўлади;

- кластер корхоналарнинг рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилади;

- илғор тажрибаларни амалга ошириш (ишлаб чиқариш, бошқариш, тижоратлаштириш) амалга оширишга кенг имкониятлар яратилади;

- корхоналар, уюшмалар, давлат ва халқаро ташкилотлар билан турли даражадаги алоқаларни ривожлантириш учун имкониятлар вужудга келади;

- мамлакат ҳудудидаги минтақаларнинг ривожланиши даражасидаги тафовутларга барҳам беради.

Умумий маънода, ишлаб чиқариш кластери иқтисодиётнинг бир хил ёки бир-бирига боғлиқ соҳаларида фаолият юритадиган ва географик жиҳатдан бир-бирига яқин бўлган корхоналар гуруҳидир. Бу корхоналарнинг технологик жиҳатдан ўзаро боғлиқ бўлиши жуда муҳимдир. Бундан ташқари, ушбу корхоналар битта умумий мақсад учун – рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқариш учун бирлашган.

Мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, “Ватанимизни дунёнинг илғор давлатлари қаторидан жой олишининг йўли – бу аграр соҳада, илм-фанда, таълим тизимида ва бошқа соҳаларда кластер тизимларининг жорий этилиши ҳисобланади”. Ҳозирги кунга келиб юртимизда ушбу мақсад йўлида бир қанча сезиларли ишлар амалга оширилганига яққол гувоҳ бўлиб келмоқдамиз.

Масалан, пахта-тўқимачилик кластерининг технологик занжири пахта хомашёсини ишлаб чиқариш, уни қайта ишлаш, пахта толасидан калава ип ишлаб чиқариш, газлама ишлаб чиқариш ва тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ўз ичига қамраб олади. Шу билан бирга, фермерларни (пахта хомашёсини етиштирувчиларни), пахта тозалаш заводини, пахтани қайта ишлаш корхонасини, тўқимачилик фабрикасини ва кийим-кечак ишлаб чиқарувчи корхонани бирлаштиришнинг мақсади – ҳар бир ишлаб чиқарувчининг харажатларини камайтирадиган ва якуний маҳсулотнинг рақобатбардошлигини оширадиган ягона тузилма яратишдир.

Ҳозирги кунда қишлоқ хўжалигини жадал ривожлантириш, унинг иқтисодий самарадорлигини ошириш кластер тизими билан боғланмоқда. Президентимизнинг таъбири билан айтганда, у тез орада аграр соҳанинг локомотивига айланади.

Бинобарин, қишлоқ хўжалиги, айниқса, пахтачилик тармоғи қанчалик саноатлашса, давлатнинг экспорт салоҳияти шунчалик ортади, халқнинг турмуш фаровонлиги юксалади.

Кластерларни шакллантиришдан яна бир асосий мақсад бу Худудлар иқтисодиётининг ривожланишида – иқтисодий омилларнинг ролини кучайтириш ва маъмурий омилларнинг ролини камайтиришдан иборат. Худудий маъмуриятларнинг роли фақат дастлабки босқичда юқоридир. Масалан, янги кластерларни ташкиллаштиришда, айнан шу худуд манфаатларни ҳисобга олган ҳолда, истиқболли кластерларни танлашда худуд маъмуриятининг роли юқори бўлади. Кейинчалик эса, худудий маъмуриятларнинг роли камайиб боради ва бозор иқтисодиёти қонунлари ва омиллари олдинги ўринга чиқади.

Ўзбекистон аҳолисининг деярли тенг ярми қишлоқ жойларда яшайди. Шу сабаб, бевосита соҳада фаолият олиб бормасада, қишлоқ хўжалигига тааллуқли бўлган ҳар бир янгилик, ўзгариш, жорий этилаётган янги иш усуллари кўпчиликни қизиқтириши табиий. Чунки, қишлоқ хўжалиги - тепадан келадиган топшириқ асосида экиб, териб олинадиган соҳа, унда ишлайдиганлар кетмон чопишни билса бўлди, деган тушунчалар аллақачон ўтмишда қолган. Бугун ўзгаришлар кўлами шу қадар кўп-ки, гарчи қишлоқда туғилиб, қишлоқда яшаётган бўлса-да соҳада кечаётган ислохотларни, янгиликларни тўлиқ биламан, деб мақтанадиган одамни топиш қийин. Умуман, соҳага жорий қилинаётган янгиликлар фермер ва деҳқонларга манфаат келтирмас экан, унинг келажаги йўқлиги аён. Қолаверса, озик-овқат хавфсизлигини таъминлаш энг долзарб масала бўлиб турган бугун давр қишлоқ хўжалигига энг илғор технологиялар, сувни тежайдиган ва биотехнологияларни, уруғчилик, илм-фан, инновациялар соҳасидаги ютуқларни кенг жорий этишни талаб қилмоқда.

Президентимизнинг элни фаровон, халқни бой қилувчи инновацион ғояларидан бири – Кластер тизимининг мамлакатимизда кенг жорий этилаётганидир.

Худудлар иқтисодиётининг ривожланишида кластерли ёндашувнинг асосий афзалликларидан бири – иқтисодий омилларнинг ролини кучайтириш ва маъмурий омилларнинг ролини камайтиришдан иборат. Худудий маъмуриятларнинг роли фақат дастлабки босқичда юқоридир. Масалан, янги кластерларни ташкиллаштиришда, айнан шу худуд манфаатларни ҳисобга олган ҳолда, истиқболли кластерларни танлашда худуд маъмуриятининг роли юқори бўлади. Кейинчалик эса, худудий маъмуриятларнинг роли камайиб боради ва бозор иқтисодиёти қонунлари ва омиллари олдинги ўринга чиқади. Худуд ҳокимиятларининг роли энг муҳим ва истиқболли кластерларни қўллаб-қувватлаш ва “ўйин қоидалари” ни тартибга солишдан иборат бўлади.

Давлат имтиёзларини сақлаб қолиш билан бир қаторда, кластер услубини жорий этиш соҳанинг тартибга солинганлик даражасини, маҳаллий ҳукуматнинг пахта етиштириш жараёнига аралашувини камайтиради, унга фақат “ўйин қоида”ларини белгиловчи вазифасини юклайди, холос. Кластер аъзолари якуний натижага жамоавий равишда жавобгар бўладилар. Ҳар бир кластер иштирокчисининг, шу жумладан

деҳқоннинг саъй-ҳаракати ушбу кооперативнинг якуний даромадини, демак, ҳар бир иштирокчининг даромадини белгилаб беради. Микро даражадаги иқтисодий тизимнинг элементи сифатида фермер харажатларини минималлаштириш ва даромадини максималлаштиришдан манфаатдор. Фермер учун рағбат манбаси ва мажбурий меҳнатни йўқ қилиш чораси мана шунда.

Мамлакатимиз Президенти томонидан илгари сурилган ташаббуслардан бири бу агросаноат кластерларни ривожлантириш ғояси бўлди. Бу инновацион ғоя тезда дунё илмий жамоатчилиги томонидан тан олинди.

Энг яхши халқаро амалиётга мувофиқ қишлоқ хўжалиги соҳасида кластерларини жорий этиш қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга ижобий таъсир кўрсатиб келмоқда. Шунингдек кластерларнинг бир қанча афзалликлари борлиги ўз исботини топаётганлигини ҳам кўришимиз мумкин. Бу афзалликларга қуйидаги мезонларни кўрсатиб ўтиш мумкин:

- ✓ Халқаро сифат мезонларининг қабул қилиниши;
 - ✓ Ўсимлик маҳсулотларини сақлаш учун мембрана усулидаги технологияни жорий этилиши;
 - ✓ Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиши;
 - ✓ Йирик агросаноат кластерларини, табиий маҳсулотлар савдо тармоқларини яратилиши;
 - ✓ Фючерс шартномалари ва битим нархлари ҳисобидан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини тартибга солиш;
 - ✓ Мавжуд суғориш ва дренаж инфратузилмаларини янгилаш ва янгиларини қурилиши;
 - ✓ Томчилатиб суғоришда хорижий мамлакатлар муваффақиятли тажрибасини жорий қилиниши;
 - ✓ Ёрдамчи хўжаликлар ва фермер хўжаликларини ривожлантириш учун субсидияланган кредитлар ажратилиши;
 - ✓ Қишлоқ хўжалигини инновацион ривожлантириш учун шароитларни шакллантирилиши;
 - ✓ Қишлоқ хўжалиги соҳаси бошқарувида рақамлаштиришни жорий этилиши;
 - ✓ Қишлоқ хўжалиги ходимларини билим даражаси малака даражаси ошиши;
 - ✓ Биотехнологияларнинг ривожланиши;
- Айни вақтда кластер йўналиши иқтисодиётнинг барча тармоғи учун истикболли эканлигини намоён этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий Қонунининг Лойиҳаси
2. А. Абдуғаниев. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти. Дарслик. -Т.: Адабиёт жамғармаси нашриёти, 2012.

3. М.С.Юсупов. Жаҳон амалиётида қишлоқ хўжалигини тартибга солиш ва қўллаб-қувватлашнинг иқтисодий механизмлари. Монография. -Т.: Иқтисодиёт, 2017, -280 б.

4. Бурханов А.У., Ҳамдамов О.Н. Молиявий менежмент. Дарслик. - Т.: “Инновацион ривожлантириш нашриёт уйи”, 2020.

5. Зайнутдинов Ш.Н., Раҳимова Д.Н. Корпоратив бошқарув асослари. - Т.: Академия, 2007.

6. <http://www.lex.uz> - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш маркази расмий сайти.